

формированию, пополнению и уточнению общей картины мира, отраженной в естественном языке посредством его единиц, в частности фразеологических единиц.

В лингвистике не раз высказывалась мысль об антропоцентричности языка. Антропоцентрический принцип организации текста воплощается в возможности говорящего определить себя в категориях грамматики, синтаксиса и морфологии.

Сравнительное изучение принципов метафоризации ФЕ, в языках разных групп, помогает выяснить в какой степени языковые метафоры воплощают культурные традиции отдельно взятого сообщества, а в какой отражают универсальные биопсихологические свойства человека. В связи с этим, применение метода концептуального анализа оказывается особенно продуктивным в исследовании ФЕ с семантическим компонентом физического и психологического состояния человека. Одной из составляющих этого метода является прием реконструкции языковой картины мира, получивший в последние годы широкое распространение. Путем анализа метафорической сочетаемости слов, данный прием даёт представление о внутреннем мире человека и отражает опыт поколений, накопленный на протяжении многих тысячелетий.

В соответствии с теорией и терминологией этнолингвистики, в целом метафорические системы языков *среднеевропейского стандарта* обнаруживают гораздо больше сходств, чем различий, что свидетельствует в пользу правомерности их объединения под этим названием [4].

Например, фразеологическая единица *братъ за сердце/душу* известна многим языкам. Приведем имеющиеся эквиваленты в украинском, французском и английском языках: *брати за душу* (укр.), *toucher le (au) coeur* (франц.), *to touch someone's heart* (англ.). В данном случае, соматизм *сердце (душа)* является универсальным для исследуемых языков и через жестовую символику отражает глубокое волнение, тревогу. Психологическое состояние описывается по универсальной модели «тело как вместилище эмоций», допуская возможность языковой, внутрикультурной вариации *сердце/душа* [5].

Тем не менее, даже в близкородственных и типологически сходных языках при сравнении мотивации метафорических систем ФЕ с семантическим компонентом физического и психологического состояния человека можно выявить несходства деталей картины мира.

Например, выражение *быть не в своем уме* означает «терять способность здраво рассуждать». Эту ФЕ русского языка можно соотнести с выражениями: *бути не при своєму розумі* (укр.), *avoir une araignée dans la tête* (франц.), *to be out of one's senses*. В украинском и русском языках выражения полностью совпадают и по структуре и по семантике. В данной цепочке примеров, на себя обращает внимание особый способ концептуализации пространства во французском языке, который параллельно опирается как на антропоцентрическую модель картины мира, так и на зооморфную – *araignée «паяк»*. Специфика языковой картины мира очень четко прослеживается и в английском языке, где ФЕ *to be out of one's senses* «быть не в своем уме, рехнуться, спянуть» имеет синонимический ряд: *to have a bee in the bonnet*, подобный по мотивации и модели концептуализации с ФЕ французского языка, где концептуальную нагрузку информации несет зооморфизм – *araignée «паяк»*, в английском варианте – *bee «пчела»*. При этом в английском выражении *to have a bee in the bonnet* стоит обратить особое внимание на существительное *bonnet «чепчик, шляпка»*, которое, по аналогии с употреблением головного убора, является концептуальной заменой соматизма *голова*, отвечающего за состояние *нормальности / ненормальности*. Таким образом, мы можем соотнести эти примеры с универсальной моделью, где «тело вместилище эмоций», а животное «побудитель» психологического состояния [5].

Анализ языкового материала показывает, что носители украинского, русского, французского и английского языков видят мир через части своего тела, их строение, их взаимное расположение. Иными словами, соматизмы в указанных языках служат концептуальным источником, который определяет концептуализацию окружающего мира.

На основании проведенного сравнительно-сопоставительного анализа ФЕ украинского, русского, французского и английского языков можно сделать вывод о большой близости ФЕ исследуемых языков, вытекающей из наличия общих реалий быта, условий жизни носителей языка, общих логических и ассоциативных принципов отражения объективной действительности в сознании и языке. При этом данные языки являются своеобразными по способу концептуализации и категоризации знаний о мире, которые в уникальной форме фиксируют результаты когнитивной деятельности носителей данного языка.

Нужно также отметить, что внутренняя форма фразеологизмов обуславливает их национальную окраску.

Расширение фактического материала при дальнейшем изучении соматизмов может привести к обсуждению более детального уровня, указывающего как на общие характеристики ФЕ с соматическим компонентом в разных языках, так и на специфические черты национального менталитета, отраженного в языке.

Литература

1. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) – К.: Видавництво Українського фітосоціологічного центру, 1990.
2. Кубрякова Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности / Отв. ред Б. А. Серебренников; АН СССР ин-т языкознания. – М.: Наука, 1986.
3. Гумбольдту фон В. Язык и философия культуры / Сост., общ. ред. и вступ. ст. А. В. Гулыги и Г. В. Римишвили; пер. с нем. М. И. Левиной – М.: Прогресс, 1985
4. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / пер. с англ. под ред. и с предисл. Кибрика А. Е. – М.: Прогресс, 2001.
5. Бирих А. К., Мокиенко В. М., Степанова Л. И. Русская фразеология. Историко-этимологический словарь. Изд. 3. – Москва, 2005.

Сушинська І. М., Давидов П. Г.

ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК ОДИН ІЗ СКЛАДНИКІВ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ-ПРАВОНАВЦІВ

Проблема якості мовленнєвої підготовки фахівців, як і питання функціонування юридичної термінології залишається актуальним як на теоретичному рівні так і у практичних аспектах реалізації. Питання юридичної термінології висвітлюються у дослідженнях Ю. Зайцева, І. Кочан, І. Ксенко, О. Павліченко, Т. Панько, Н. Симоненко, О. Шмошкіна та інших.

Автори даної статті на основі аналізу функціонування юридичної термінології в Україні та її становлення на сучасному етапі мають за мету дослідити стан мовленнєвої підготовки фахівців та запропонувати шляхи її вдосконалення через формування мовленнєвої культури та впровадження усталених стандартів юридичної термінології на рівні держави.

На сьогоднішній день у процесі ознайомлення з нормативними актами у юридичній сфері привертає увагу непослідовне вживання термінологічних одиниць, порушення мовної цілісності текстів, калькування конструкцій з російської мови, невдала синонімія, відсутність адекватних юридичних понять, низький рівень мовленнєвої культури, велика кількість русизмів, діалектизмів, полонізмів, галицизмів тощо.

Завданням пропонованої роботи є: 1) аналіз джерел формування та поповнення юридичної термінології; 2) аналіз сучасного стану мовленнєвої підготовки фахівців. Актуальними проблемами виступають: 1) подолання синонімії у правових текстах, яка ускладнює трактування правових норм і є необґрунтованою та недоречною; 2) впровадження єдиного термінологічно вивіреного та науково обґрунтованого (як з юридичного так і з лінгвістичного погляду) російсько-українського словника; 3) формування мовленнєвої культури фахівців: на рівні усного і писемного мовлення.

Аналіз сучасної української юридичної терміносистеми дозволяє окреслити джерела її формування та поповнення:

1) рецепція латинської термінології (застосування класичної давньоримської юридичної термінології яка є найпоширенішою у світі і виступає підґрунтям всієї юридичної науки;

2) запозичення російської та німецької юридичної термінології, яке обумовлене історичною практикою становлення юриспруденції в Україні;

3) власне українська термінологія, що розвивається з 20-х років ХХ століття і отримує відродження на сучасному етапі.

Сьогодні у багатьох дослідників складається враження, що українська правова терміносистема лише переживає період становлення, однак це далеко не так. Українська юридична термінологія як система почала формуватися у XIV-XVII ст. Подібна лексика фіксувалася у Литовському статуті третьої редакції (1599), в актах литовської метрики, в документах козацьких і ратушних судів. У ХІХ ст. систематичним дослідженням правничої термінології займаються Я. Головацький, Т. Шашкевич, Ю. Вислободський (“Юридично-політична термінологія для східних слов’ян Австрії” (1851), К. Левицький у 1893 році публікує “Німецько-руський словник висловів правничих і адміністративних”. Такі дослідження продовжувались до 30-х років ХХ століття. Серед напрацювань цього періоду варто відзначити: “Короткий московсько-український словник для юристів” Ф. Левицького, “Кишеньковий російсько-український правничий словник” Є. Ванька, “Короткий московсько-український складний словник судівництва і діловодства” І. Жидагла і його ж “Короткий українсько-російський правничий словник”. У 1926 р. з’явився “Російсько-український словник правничої мови” А. Кримського та “Практичний правничий словник російсько-український” С. Веретки та М. Матвієвського.

Сьогодні в Україні видається значна кількість юридичних словників, зокрема російсько-українських (майже у кожному вузі, який займається підготовкою юристів-правознавців чи філологів), але більшість з них мають достатньо серйозні вади як юридичного так і лінгвістичного характеру. Нажаль, реальний стан мовленнєвої підготовки фахівців, як у галузі юридичної діяльності так і спеціалістів сфери управління свідчить про її вкрай низький рівень.

Слушною, на нашу думку, є пропозиція науковців про створення лінгвістично-правової школи, яка б займалася як підготовкою відповідних фахівців так і упорядкуванням словників. Зокрема започаткування проведення міжнародної конференції науковців з права та лінгвістики сприяє цьому.

Сьогодні, як ніколи, державницький обов’язок юриста набув відповідного змісту, оскільки Основний Закон України – Конституція закріпив результати багатовікової боротьби українського народу за свою державність. У ньому панує національний дух права, обов’язок юриста – розвиваючи своє професійне мовлення, використовувати його як один із найважливіших шляхів збагачення національної культури. Адже юрист виступає як представник державної влади і його мовна культура безпосередньо впливає на формування мовної культури населення.

Проте у ХХІ столітті складається враження, що “мода на інтелект” у нашому житті відсутня, і це найяскравіше відбивається у мовленні людей. Згадаймо хоча б виступи по радіо чи телебаченню наших провідних політиків, журналістів, депутатів, юристів...

Так, деякі представники правоохоронних органів (молодший керівний склад зокрема) не володіють навіть елементарними граматичними навичками.

Саме тому, за слухним висловом Е. В. Радзинського: “Мова вулиці, сленг молоді, натовпу, блатна лексика напівграмотного бидла давно перекочувала на телебачення, ставши частиною екранної мови... У Росії не так вже мало талановитої молоді, яка позбавлена можливості сказати та бути почутою. Я хочу дати цим людям, різним за поглядами та переконаннями, трибуну, для того, щоб почати повернення інтелігенції у вожді народу, інакше країна приречена на руйнацію і духовну, і економічну” [1].

Ми ж додамо: “І юридичну”! Подібна проблема засмічення професійного мовлення стосується й України. Недаремно юристи завжди вважалися елітою держави, отже слід зробити так, щоб сучасна “еліта” відповідала тим високим вимогам, які до неї висуваються суспільством. Згадаємо вислів – „Щоб бути справжнім обвинувачем або захисником у суді, треба вміти говорити. Ми не вміємо та не вчимося, розуміємося; у шкільні роки ми говоримо та пишемо правильніше ніж у зрілі роки” [2]. Вперше ці слова були сказані понад ста років тому, та проте мало що змінилося на краще.

Завдання викладача у вищому навчальному закладі – допомогти студентам окреслити той лексичний мінімум, що необхідний для оволодіння фаховими юридичними знаннями. Актуалізуючи роботу з ядерними лексико-семантичними групами професіоналізмів, викладач української мови спрямовує пошукові здібності студентів у необхідному напрямку: до збагачення і розширення словника активної лексики. У вищому навчальному

закладі, перш за все, студенти можуть продемонструвати свої здібності та вдосконалити набуті навички під час практичних занять з курсів “Українська мова професійного спілкування” та “Ділова риторика”.

Структура курсів “Українська мова професійного спілкування” та “Ділова українська мова” передбачає мовленнєву підготовку юриста, що складається з багатьох аспектів, спрямованих на досягнення єдиної мети: сформулювати високу мовленнєву культуру юриста, а цього можливо досягти тільки шляхом розв’язання конкретних завдань: 1) формування граматичної культури, 2) розробка та стандартизація юридичної термінології (ліквідація розбіжностей словникової та документальної лексикографії), 3) формування у майбутніх юристів риторичних та ораторських здібностей.

Ні в кого сьогодні не викликає сумнівів той факт, що тільки комплексний мовно-правничий підхід може забезпечити стабільну ефективність та якість реалізації нормативно-правових актів і, зокрема, тих, що торкаються основних прав людини і громадянина. Адже правильне тлумачення тексту закону є запорукою його точного виконання, а особливо, коли мова йде про особисті права.

Тому кожному юристу необхідно збагнути своєрідну таємницю мовної культури, усвідомити що вона є не тільки соціальним, а й антропологічним феноменом, що українська мова, як і українська національність є культурно історичним фактом.

Мова – це феномен культури, який характеризується незавершеністю, вічним процесом розвитку, виявом творчої діяльності людей усіх професій. Як ми вже зазначали, ділове мовлення у галузі юриспруденції на сучасному етапі є далеким від ідеалу. Дались взнаки різного роду штучних перешкоди та бар’єри, складності історичного характеру, які гальмували професійне мовлення і створення відповідної термінології, що й завдає значної шкоди мовній культурі.

Український юрист повинен глибоко знати культурну спадщину свого народу, національні здобутки, які знайшли відображення у нормативних актах, що були прийняті (а інколи лише підготовлені) в Україні, починаючи з часів Київської Русі.

Професійна культура юриста тісно пов’язана з його організаторською культурою, із вмінням встановити взаємо відверті відносини з партнером (опонентом, клієнтом), що не можливо без відповідних комунікативних навичок.

Саме засвоєна під час навчання культура мови, мовні навички усного і писемного спілкування повинні сприяти формуванню правової культури і правової свідомості тієї частини суспільства, яка є споживачем юридичних послуг, або знаходиться у сфері виконання юристом правоохоронної функції, і, в свою чергу, повинні бути ефективним засобом пропаганди української мови в державі.

У структурі курсу „Риторика” (у юридичних навчальних закладах курс має назви „Юридична риторика” або „Судова етика та юридична риторика”) студент повинен не тільки ознайомитися з виступами видатних ораторів давнини та сучасності, а перш за все навчитися висловлювати свої власні думки щодо професійних проблем. Завданням викладання цих курсів у вузах є формування мовленнєвих навичок як таких. Проте не можна обмежуватися тільки процесом оволодіння „тілами мовних знаків”, оскільки продуктом ментального розвитку особистості є засвоєння мовних знаків. Для продукування мовлення недостатньо знати лише правила породження граматично правильних речень, необхідно, крім цього, адекватно до завдань спілкування будувати свій вплив на співрозмовника. Подальша трудова діяльність студентів (зокрема юристів) пов’язана з безпосереднім спілкуванням з людьми, які, у випадках здійснення правоохоронної діяльності, аж ні як не прагнуть спілкуватися (на відміну від учасників комунікативних актів – представників інших професій). На нашу думку, в процесі формування мовленнєвої практики повинні бути залучені й інші навчальні дисципліни, адже під час захисті реферату, курсової роботи, наукового повідомлення, участі у наукових конференціях) студент отримує мовленнєвий досвід. Крім того у курсі викладання психологічних дисциплін слід надати увагу вивченню комунікативних технік та стратегій, зокрема такої науки як психолінгвістика.

Згадаємо вислів М. В. Ломоносова: „Красномовство є мистецтво про будь-яку матерію красно говорити і тим самим схилити інших до своєї про неї думки... Для отримання цього необхідні п’ять наступних засобів: перше – природна обдарованість; друге – наука; третє – наслідування авторів; четверте – творчі вправи; п’яте – знання інших наук [3].

Узагальнюючи вищевикладене, слід відзначити наступні моменти:

1) юридична професійна освіта є важливою частиною загальної системи сьогоденного та майбутнього розвитку нашої країни, а, відповідно, з нею пов’язаний якісний та ефективний розвиток нашого суспільства у XXI столітті;

2) навчання студентів-юристів треба орієнтувати на більші за обсягом та концептуально обумовлені навчальні дисципліни логіко-риторичного та етико-деонтологічного профілю, це дасть змогу не тільки набуті навичок вільно оперувати (володіти) юридичними поняттями у мовленнєвій практиці, а й сформулює у них стійку позитивну світоглядно-ціннісну позицію майбутнього юриста;

3) зважаючи на масштабність, багатоаспектність та певну асистемність мовно-термінологічних проблем, що потребують вирішення у контексті кодифікації законодавства України, унормування української правничої термінології, варто виділити кілька першочергових, на наш погляд, завдань:

- створити спеціалізовану систему на базі комп’ютерної мережі, куди б входила обов’язкова лінгвістично-правова експертиза при підготовці нормативно-правових актів;
- виробити механізм легалізації україномовних перекладів міжнародних документів;
- уникати синонімії (багатозначності висловлювань);
- збирати та аналізувати з наданням докладного коментарію усі випадки та форми неточного та нечіткого термінологічного вживання у юридичній науці та практиці.

Виходячи з цього, можна запропонувати такі наступні етапи мовного виховання майбутнього фахівця-юриста:

По-перше, – формування системи необхідних для повсякденного вживання мовних знань, умінь і навичок; створення мінімального активного словника.

По-друге, – поглиблення та систематизація практичних і теоретичних знань про мову як цілісну систему.

Нарешті – оволодіння мовою на тому рівні, який дає змогу повністю висловити свої думки, почуття, вільно володіти спеціальною (юридичною) термінологією.

Використана література

1. Комсомольская правда. – 2000. – 21 января – С. 18.
2. Александров Д. Н. Риторика: Учебное пособие для студентов высших заведений. – М.: ЮНИТИ, 1999. – С. 412.
3. Ломоносов М. В. Избранная проза. – М.: Наука, 1980. – С. 480.

Тарасова В. В.

ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СЕМАНТИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА «СРЕДСТВА ПЕРЕДВИЖЕНИЯ» В АНГЛИЙСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ

Проблема развития языка включает немало сложных вопросов: что в языке меняется, а что остается предельно устойчивым; как осуществляется языковая эволюция; чем обусловлено развитие языка; как оно осуществляется; можно ли говорить о прогрессе в языковом развитии; от чего зависят темпы изменений и т.п.

Источником изменений в языке и его творческим потенциалом выступает природа и её отношение с человеком, суть которых определяется в процессе деятельности, и охватывает явления различного происхождения начиная от внешних для человека материально-практических операций и завершая внутренними интеллектуальными действиями.

Изменения в языке, прежде всего, служат отражением изменений в мышлении его носителей. Языковая картина мира лишь фиксирует изменения, происходящие в концептуальной картине мира как каждого индивида, так и всех его носителей [9, с. 163].

Экстралингвистические факторы, предопределяющие темпы языковых изменений, разнообразны: история народа, изменение круга носителей, создание новой государственности, уровень культуры, развитие науки, распространение просвещения, процесс урбанизации, миграции, иноязычное влияние, национальный характер носителей языка, географическое размещение [15, с. 384].

Индоевропейское сравнительно-историческое языкознание развивалось последовательно, впервые границы индоевропейской языковой семьи были установлены Ф. Боппом [1]. Затем с помощью фонетических сравнений А. Шлейхера удалось создать общие и наметить частные реконструкции, составить генеалогическую классификацию, установить основные фонетические и морфологические соответствия [6]. В то же время были составлены первые этимологические словари [3], [13].

Несмотря на то, что лингвистическая типология преодолела тенденцию к игнорированию лексики, в частности, лексико-семантических корреляций в языках, всё же наука о лексико-семантических универсалиях продолжает усиленно развиваться. В силу более сложной, громоздкой и менее чёткой организации единиц лексического уровня языка (в сравнении с фонологией и грамматикой), большой трудоёмкости словарного описания лексики, а тем более создания сопоставимых описаний лексики разных языков, в лексической типологии особенно ошутим недостаток эмпирических данных.

Актуальность сравнительно-сопоставительного исследования этимологического состава семантического пространства «Средства передвижения» в русском и английском языках обусловлена стремлением к изучению отдельных групп лексики в контрастивном аспекте. Рассматриваемые лексические единицы русского и английского языков ранее не анализировались в данном ракурсе, хотя проблемы сопоставительной семантики относятся к числу наиболее разрабатываемых в современной лингвистике [5], [7], [8], [11].

Индуктивное исследование типологически тождественных пространств важно для идентификации конкретных языковых систем по отношению к некоему стандарту (эталонной системе).

Выбор материала исследования объясняется значимостью и коммуникативной ценностью лексических единиц семантического пространства «Средства передвижения» в рассматриваемых языках.

Основной целью исследования является выделение изоморфных и алломорфных черт лексических единиц семантического пространства «Средства передвижения» в английском языке и русском языке в этимологическом аспекте.

Изучение языка невозможно без привлечения данных, представленных этимологией. Этимология теснейшим образом связана со многими разделами языкознания. Так, в лексикологии исследуется семантика слова, устанавливается, как и в какой последовательности развиваются у значения слова, какое из них следует считать первичным. Без данных этимологии трудно, а иногда и невозможно разобраться в сложных семантических сдвигах, происходящих в историческом развитии слов. Многие вопросы словообразования решаются с опорой на данные этимологии. Обращаются к этимологии и исследователи морфологии, особенно в тех случаях, когда речь идёт о парадигматике частей речи, о морфемной структуре слова.

Термин *этимология* употребляется в двух значениях: так называется, во-первых, раздел лексикологии, изучающий происхождение слов, а, во-вторых, любая гипотеза о происхождении того или иного слова. В этом последнем понимании различаются ближняя этимология – выявление затемнившихся с течением времени словообразовательных связей некоторого слова с другими словами того же языка и дальняя этимология – выявление связей слова за пределами рассматриваемого языка [4, с. 7].

Семантическое пространство «Средства передвижения» представляет собой составное образование, включающее в себя ряд иерархических элементов. Компоненты семантического пространства сгруппированы на основе общего признака и объединены архисемой «средство передвижения» в русском языке и «vehicle» – в английском. Основой выделения данных единиц является функциональное тождество, которое основывается на общности их коммуникативной функции. Соотношение лексических единиц с архисемой, понятием, лежащим в основе интеграции поля, может быть различным, так как каждая языковая единица, будучи самостоятельной,